

Ковнік С. І.

Криворізький державний педагогічний університет

СПЕЦИФІКА ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МИЛОСЕРДЯ У РОМАНІ Е.-Е. ШМІТТА «ОСКАР І РОЖЕВА ПАНІ»

У статті аналітично осмислено специфіку художньої інтерпретації вияву милосердя, його форми у творі художньої літератури. Виявлено, що у романі «Оскар і Рожева пані» автор художньо презентував найвищу форму милосердя – це здатність однієї людини розділити страждання з іншою людиною, котра проречена на смерть. З'ясовано, що художнє осмислення милосердя у романі «Оскар і Рожева пані» відбулося у трьох основних аспектах – діяльному, інтелектуальному та емоційному.

Помічено, що у романі «Оскар і Рожева пані» діяльною виявилася пані Ружа, котра відувала безнадійного хворого хлопчика Оскара з величезним бажанням підтримати його, бути потрібною йому. Вона зуміла максимально перейнятися усіма миттями такого короткого життя хлопчика. А завдяки своїй уяві та фантазії пані Ружа зробила дванадцять днів Оскара емоційно наснаженими виключно позитивом, радістю. Останні дні життя, завдяки пані Руж, хлопчик природно радів, почував себе задоволеним, тішився від того, що він так багато пізнав нового і цікавого. Піднесеними виявилися розповіді пані Ружі про кетчизм, які відволікли дитину від страшних думок, допомогли йому гідно прийняти смерть. Жінка лікувала словом.

Відзначимо, що Е.-Е. Шмітт художньо осмислив сутність милосердя та показав як завдяки уяві та фантазії людина здатна полегшити життя іншій людині, коли медицина виявилася безсилою. Емпатійна пані Руж допомогла не тільки гідно, а й радісно та цікаво прожити останні дні помираючій дитині.

Специфіка художньої інтерпретації різних форм милосердя у романі «Оскар і Рожева пані» виявилася в тому, що митець акцентував увагу на важливих способах вияву милосердя: увага до стану іншої людини, готовність надати ненав'язливо допомогу, здатність розділити моменти болю, смутку, підтримати людину у найскладніші моменти її життя, створити для іншої людини такі умови, аби вона могла себе відчувати хоча б на мить щасливою. Втїлити усі ці форми прояву милосердя митець зумів в образі пані Ружі. Унікальність цієї жінки, її неперевершені гумор та фантазія захопили Оскара в останні дні його життя. Помічено, що у спілкуванні з Оскаром пані Ружа виявила тактовність, уважність до думок і почуттів дитини, стриманість у моменти смутку. Саме такою діяльною позицією вона завоювала авторитет дитини.

Ключові слова: милосердя, цінність, людяність, образ, митець.

Постановка проблеми. Людяність, людинолюбство, моральна підтримка іншої людини у складні моменти її життя – це дуже рідкісні риси сучасної людини, які, на жаль, поступово зникають у систему людських цінностей молоді. Унікальне вміння співчувати, по суті, є однією з елементарних, проте важливих рис людяності. Це соціальне почуття, значною мірою, на всіх етапах людства обмежувало людський егоїзм та допомагало людині поставити себе на місце іншої. Адже індикатором людяності виступають милосердя та співчуття.

Тож Е.-Е. Шмітт у своєму романі «Оскар і рожева пані» майстерно презентував форми вияву людського милосердя. Роман уперше з'явився

французькою мовою у 2002 році, а в українському перекладі – 2009 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Е.-Е. Шмітта швидко завоювала читацьку увагу українців. Роман «Оскар і рожева пані» Е.-Е. Шмітта актуальний тим, що письменник порушив у ньому дуже важливі проблеми сучасного суспільства: як ми проживаємо кожен свій день? Чи маємо ми сили протистояти власній хворобі або ж приймати виклики долі у складні моменти нашого життя?

У сучасному літературознавстві твори Е.-Е. Шмітта були об'єктом досліджень у розвідках Т. Бовсунівської, Є. Васильєва, С. Журби, Н. Яременко. Увага учених була в основному

сфокусована на особливостях композиційної побудову роману, осмислені вербальних засобів для вираження концепту «смерть». Проте форми вияву милосердя та його сутність у романі «Оскар і Рожева пані» Е.-Е. Шмітта поки не отримали належного аналітичного осмислення у розвідках учених.

Постановка завдання. Тож мета розвідки полягала у тому, щоб шляхом аспектного аналізу виявити та вивчити форми людського милосердя у романі Е.-Е. Шмітта «Оскар і рожева пані», а також специфіку художньої інтерпретації унікальних форм гуманізму – співчуття та милосердя.

Виклад основного матеріалу. Милосердя прийнято розглядати, як співчутливу і дієву любов, котра проявляється в готовності, а головне – здатності допомагати кожному, хто цього потребує, і поширюється на всіх людей, а тому нерідко стає головним принципом життя людини. Сутність милосердя корелює з духовно-емоційним станом людини та вказує на її порив до конкретної допомоги. По суті милосердя – це одна з ґрунтовних чеснот християнської етики, милосердя є важливим складником справедливості та моральності в поведінці між людьми.

Тема смерті належить до складних тем в літературі взагалі. Говорити про смерть, розповідати про страждання людини, передавати усі складні моменти передсмертного стану – це психологічна складова платформа для більшості творів літератури. Нині на українському книжковому ринку кількість творів про непрості стосунки в родині, про дітей з особливими потребами, смерть суттєво зросла. Питання про смерть належить до числа перших світоглядних проблем, яку дитина може усвідомити у досить ранньому віці. Сучасним дорослим говорити про смерть з власними дітьми непросто, бо, зазвичай, вони самі відчувають тривогу, пов'язану зі смертю, для них це також, як і для їхніх дітей, питання надскладне. Тож, на нашу думку, саме твори художньої літератури, у яких порушується тема втрати, можуть допомогти провести цю розмову, можуть її продовжити, поглибити, зробити предметнішою і виразнішою.

У сучасній світовій літературі тема людяності та милосердя культивується у таких творах: У. Старк «Чи вмієш ти свистіти Юганно?», А. Нанетті «Мій діду був черешнею» та ін. Проте в цих творах переважно йдеться про смерть дорослих, на відмінну від роману Е.-Е. Шмітт «Оскар і рожева пані». Сам митець відзначав, що розмови про смерть – це не прості теми в літературі,

а особливо, коли йдеться про твір для дітей і про дітей. Твори літератури на такі теми допоможуть батькам правильно розповісти дитині про смерть, поговорити з дитиною по людяність, милосердя. Адже страх зашкодити дитячій психіці не дозволяє батькам порушувати цю тему в родині. Відповідно такі розмови відкладаються, їх воліють обійти. Проте учені-психологи вважають, що велику роль у цій розмові відіграє саме ставлення дорослих до смерті. Якщо вона їх жахає, то навіть коли вони говоритимуть дитині правильні слова, діти зчитують реальні емоції і зрозуміють: щось не так. Учені радять запам'ятати декілька важливих тез про смерть, котрі можуть полегшити розмову дорослих з дітьми про смерть: *«Перше – смерть це правило, однакове для всіх. Ніхто з нас не може її уникнути. Друга теза: смерть – це природно. Це не покарання за якийсь гріх. Ми приходимо в цей світ, ми йдемо з нього, смерть так само природна, як і життя. Третє: смерть – це завжди сумно, це про розлуку, про самотність, про злість. Не треба боятися власних сліз та емоцій, їх треба виражати. Емоції, які приховані глибоко всередині, потім все рівно проявляються і можуть руйнувати сімейне життя або дружбу. Четверта теза: смерть – це правило, але у ньому є один нюанс. Смерть – це завжди непередбачувано. Навіть якщо людина тяжко хворіє і ми знаємо, що вона скоро помре, то до цього не можливо підготуватися»* [4].

Е.-Е. Шмітт в одному із інтерв'ю так обґрунтував свій вибір теми твору: *«Був час, коли я сам був серйозно хворим і невідомо як все могло закінчитись. Бувало, що я супроводжував людей на шляху до смерті, я бачив як помирають люди. Звичайно, я міг взяти для книги дорослу людину, але взяв дитину. Яка різниця, в якому віці людина помирає. Вона все одно проживає ціле життя. Я вважаю, що є дар життя, але є і дар смерті, і обидва ці дари дані людині. І це невідворотно. Оскар не списаний з конкретної дитини. Це списано з усіх дорослих, яких я проводжав в останній шлях. Головне – розуміти цей момент і розуміти, що він невідворотний. Я вклав слова про смерть у вуста дитини тому, що спостерігав у лікарні різницю між тим, як ставляться до смерті дорослі й діти. Діти не ховають від себе поняття хвороби та смерті, а дорослі бояться зізнатися навіть собі»* [4].

Головними персонажами твору Е.-Е. Шмітта є десятилітній Оскар та пані Ружа. Саме вустами безнадійно хворого хлопчика, письменник формує філософію людського життя, звертає увагу читача

на такі рідкісні і водночас прості форми вияву людського милосердя, котрі демонструє пані Ружа. На відміну від усього персоналу лікарні, пані Ружа не дивиться на Оскара як на безнадійного хворого. Вона знає, що йому здійснили невдалу пересадку кісткового мозку, але вона не виказує хлопчику жодного натяку щодо його стану. І саме це привертає увагу Оскара у поведінці жінки. Вона лається в його присутності, кепкує, не намагається стримувати його рухи, сміх, а навпаки підживлює його малесеньку життєву енергію.

Пані Ружа відверто дає відповіді на запитання хлопчика щодо його смерті: *«Твоя правда, Оскаре. Гадаю, ми так само помиляємося й відносно життя. Забуваємо, що воно крихке, ламке та ефемерне. Ми всі вдаємо, що безсмертні»* [3, с. 13]. Жінка завдяки своїй фантазії та уяві змогла відволікти увагу дитини від хвороби. Пані Ружа говорить дуже переконливо, а тому хлопчик по-справжньому вірить їй, бо вона єдина серед дорослих, хто не обманує його, хто не уникає можливості поговорити з ним по його смерті. Адже увесь медичний персонал, а головне – батьки не знайшли потрібних слів, не включили фантазію щодо того, як зробити останні дні життя Оскара цікавими і як йому гідно прийняти смерть.

Пані Ружа проявляє найвищу форму милосердя – це здатність однієї людини розділити страждання з іншою людиною, котра проречена на смерть. Ця жінка навчила хлопчика щодня звертатися до Бога, розтлумачила йому важливість терпіння, мужності у житті людини. Навіть його рідним батькам не вистачило мужності, котра є основою спів страждання, бути із сином в останні дні його життя. Хлопчика дуже засмутила така поведінка батьків і він сам для себе вирішив: *«Отоді я зрозумів, що мої батьки – це двоє легкодухів. Гірше, двоє легкодухів, які й мене вважають легкодухом!»* [3, с. 23]. Ця думка не засмутила Оскара, адже з ним була поряд пані Ружа.

Оскільки милосердя, як моральна чеснота, виявляється у таких формах: увага до стану іншої людини, перебігу її емоцій, готовність надати допомогу, розділити моменти болю, смутку, підтримати людину у найскладніші моменти її життя, створити для іншої людини такі умови, аби вона могла себе відчувати хоча б на мить щасливою, то саме ці форми милосердя найкраще виявилися у поведінці пані Ружі.

Жінка щодня дарувала приреченій дитині щасливі моменти, розповідаючи йому про свої перемоги кетчистки, пояснюючи йому чимало цікавих речей, котрі для нього були невідомі. Митець

акцентує увагу на тому, що її турбота про хлопчика була дієвою, а головне – результативною.

Через діалогічні форми спілкування автор розкриває перебіг емоцій хворої дитини. У цікавий спосіб пані Ружа прореагувала на розповідь Оскара про поведінку батьків. Замість того, щоб обговорювати з ним вчинок батьків, вона відволікла увагу дитину цікавою розповіддю про свої колишні успіхи у якості кіт чистки: *«Гмм, – мовила Бабця-Ружа, – це мені нагадує турнір у Бетюні проти Сари Гоп-Скок, кечистки з намащенням олією тілом, вугрем рингів, акробатки, яка билася майже голою і вислизала з рук, коли її намагалися обхопити. Вона билась лише у Бетюні, де щороку вигравала кубок Бетюна. Як я його жаждала, той кубок Бетюна!»* [3, с. 29]. Ця розповідь оживила дитину, дала можливість йому відволіктися і навіть забути про поведінку батьків.

Пані Ружа була дуже обережна у поведінці з Оскаром. Вона усіляко приховувала свою ніжність, а головне – співчуття до дитини: *«Бабця-Ружа усміхнулась і якось нерішуче нахилилась до мене, аби поцілувати у щоку. Однак не зважилася і поглядом попросила дозволу»* [3, с. 32]. Уміння попросити поглядом дозволу на прояв ніжності – це високий рівень самоконтролю людини. Жінка добре усвідомлювала, що вона єдиний посередник у долі Оскара між життям і смертю.

Хлопчик відчув необхідність щоденного спілкування з пані Ружею лише після двох побачень і сам собі зізнався: *«Досі я й гадки не мав, наскільки потребував допомоги. Досі я не усвідомлював, наскільки я хворий. Уявивши, що більше не бачитиму Бабцю-Ружу, я усвідомив це, і по моїх щоках покотилися пекучі сльози»* [3, с. 32]. Отже, дитина добре відчувала неабияку радість від спілкування з пані Ружею. Митець майстерно використав прийом зізнання персонажа для художньої презентації його внутрішніх переживань.

Відзначимо, що пані Ружа виявилася дуже уважною до почуттів хлопчика. Вона поцікавилася кого він любить у лікарні, хто його друзі. Жінка перепитала про почуття до друзів і підготувала його до знайомства з блакитною дівчинкою, котра дуже подобалася Оскару. Хлопчик швидко розкрився перед пані Ружею, адже бачив у ній справжнього друга.

А коли Оскар засумнівався у тому, що він подобається блакитній дівчинці, то жінка змогла підібрати такі слова, які переконали його в тому, що треба діяти: *«Йди до Пеггі Блу і розкажи їй все, що в тебе на серці»* [3, с. 46]. Оскар визнав, що пані Ружа вмів так говорити, що її слова додають

йому життєвої енергії. Між жінкою і хлопчиком запанувала повна довіри, адже вони могли один одному розповідати про все, що їх турбує, ставити один одному будь-які питання. Години спілкування з пані Руж для Оскара були ковтком свіжого повітря.

Жінка знаходила такі слова і поводи́ла себе так природно, що хлопчик забував про свою хворобу, про неминучу смерть. Вона пройнялася думками, життям хворої дитини, створила для неї сприятливу і комфортну зону спілкування. Її кумедні розповіді про кетчизм відволікли увагу хворого Оскара, зацікавили його, стали прикладом того, як людина повинна у складні моменти свого життя зібрати свою силу волі.

Пані Руж заповнила останні дні Оскара сенсом, адже він жив за новим принципом, а тому кожен прожитий день відкривав йому якісь цікавинки. Жінка обідала, вечеряла разом з ним і це неймовірно тішило хлопчика. Вона єдина добре знала про всі його думки, відчуття від дорослішання тощо.

Продумано й обережно жінка підготувала Оскара до страждань:

«От бачиш, мій маленький Оскаре, треба розрізняти два типи страждань: фізичне і моральне. Фізичний біль ми терпимо. А моральний – обираємо.

Не розумію.

Якщо тобі у кисті та в стопи забивають цвяхи, тобі нічого не зостається, як відчувати біль. І ти його терпиш. Натомість зовсім не обов'язково відчувати біль від думки, що помреш. Тобі ж не відомо, що це таке. Отже, вибір за тобою» [3, с. 58]. Авторитет пані Руж та переконлива розповідь про те, як помирала її мати з посмішкою, сприяли прийняттю Оскаром одного із страшних, але водночас важливих рішень: *«Гаразд, Бабцю-Ружо, коли мені буде смертельно страшно, я постараюся вірити»* [3, с. 59].

Оскар постійно відчував підтримку пані Руж, яка давала відповіді на складні його питання, розважала його з блакитною дівчинкою, пила разом з ними чай, тримала хлопчика за руку, коли йому було дуже зле. Хлопчик так зблизився зі своєю пані Руж, що навіть одного дня запропонував їй цілком щиро усиновити. Хлопчик у такий спосіб хотів стати ще ближчим для Пані Ружі. Їхня дружба настільки стала міцною, що Оскар навіть зважився таємно дістатися до будинку пані Ружі. Подолавши нестерпну дорогу, перенісши холод і незручності, він був щасливий від того, що дістався до будинку цієї жінки, а нагородою стали

її дуже теплі і такі потрібні для хлопчика слова: *«Серденько моє!»* [3, с. 65].

Пані Ружа також допомогла порозумітися Оскару з його батьками, адже вона болісно переживала загострення їхніх стосунків. Жінка старанно пояснила хлопчику, що батьки також помруть, але на відмінну від нього, вони можуть померти у цілковитій самотності. Ця думка змусила Оскара переглянути його стосунки з батьками і знайти з ними спільну мову.

Неймовірно зблизили хлопчика з пані Руж бесіди про сенс життя:

«Найцікавіші запитання залишаються запитаннями. Вони криють у собі таємницю. До кожної відповіді слід додавати «можливо». Тільки нецікаві запитання мають остаточну відповідь.

– *Ви хочете сказати, що «Життя» не має рішення?*

– *Я хочу сказати, що «Життя» має багато рішень, а тому – жодного.*

– *А я, Бабцю-Ружо, гадаю, що для життя є одне-єдине рішення – жити»* [3, с. 78].

Ці розмови допомогли Оскару усвідомити цінність життя, пробачити батьків, знайти потрібні слова для лікаря Дюссельдорфа, котрий відчував перед хлопчиком провинну через свою безпорадність у лікуванні його хвороби. Усе це розрадило Оскара, зміцнило його крихітні сили перед смертю. Він помер спокійно.

Після його смерті співчутлива пані Руж виявила турботу про стан батьків Оскара і вона прийняла рішення утриматися від сліз, аби не завдати їм ще більшого болю вона: *«На серці такий смуток, такий тягар, у ньому живе Оскар, і я не можу його прогнати. Мушу втриматися від сліз до вечора, бо не хочу прирівнювати свій біль до нестерпного болю його батьків»* [3, с. 82]. Така поведінка жінки засвідчує її готовність до співпереживання та здатність бути дбайливою до стану інших людей. Пані Ружа виявила турботу про батьків Оскара у найскладніший момент їхнього життя.

Це двотижнєве спілкування з Оскаром виявилось також корисним і для пані Руж, адже вона повірила в себе, вона навчилася радіти життю, а ще хлопчик максимально наснажив життя жінки любов'ю, котрої їй так не вистачало впродовж усього її життя.

Висновки. Отже, Е.-Е. Шмітт показав як завдяки уяві та фантазії людина здатна полегшити життя іншій людині, коли медицина виявилася безсилою. Пані Руж допомогла не тільки гідно, а й радісно та

цікаво прожити останні дні помираючій дитині. Художнє осмислення милосердя у романі «Оскар і Рожева пані» відбулося у трьох основних аспектах – діяльному, інтелектуальному та емоційному.

Діяльною у романі виявилася пані Ружа, котра відвідувала безнадійного хворого хлопчика Оскара з величезним бажанням підтримати його, бути потрібною йому. Вона зуміла максимально проникнутися усіма миттями такого короткого життя хлопчика. А завдяки своїй уяві та фантазії пані Ружа зробила дванадцять днів Оскара емоційно наснаженими тільки позитивом. Саме у ці дні хлопчик природно радів, почував себе задоволеним, тішився від того, що він так багато пізнав нового і цікавого. Розповіді пані Ружі про кетчизм відволікли дитину від страшних думок, допомогли йому гідно прийняти смерть. І тут пані Ружа задіяла свій багатий інтелект, адже її розмови з дитиною про смерть, про Бога допомогли Оскару відповісти самому собі на низку запитань.

Любов, турбота про хлопчика пані Руж, її бажання спілкуватися з Оскаром, додали йому сил, адже не тільки вона про нього турбувалася, але й він пройнявся її долею, її внутрішнім світом. І як результат запропонував їй усиновлення як шлях до подолання самотності. Після смерті дитини жінка визнала, що спілкування з Оскаром зміцнило її, змусило переглянути своє життя, і самій підготуватися до його завершення в майбутньому.

У спілкуванні з Оскаром пані Ружа виявила тактовність, уважність до думок і почуттів дитини, стриманість у моменти смутку. Саме такою діяльною позицією вона завоювала авторитет дитини. Жінка знайшла потрібні слова аби нейтралізувати образу Оскара на батьків, лікаря Дюссельдорфа та увесь медичний персонал.

Роман Е.-Е. Шмітта «Оскар і Рожева пані» може стати об'єктом досліджень з точки зору психопоетики, адже персонажі роману мають чітко сформовані поведінкові психотипи.

Список літератури:

1. Журба С. «Пишіть листи чорнилом і думками»: епістолярна форма твору «Оскар і Рожева пані» Еріка-Еммануеля Шмітта. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія.* 2022 № 58. С. 218–221.
2. Мойсієнко Я. Ставлення до смерті як предмет психологічного дослідження. *Наука і освіта.* № 5. 2014. С. 57–63.
3. Шмітт Е.-Е. Оскар і Рожева пані : повість; пер. з франц. О. Борисюк. Київ : Кальвія, 2006. 96 с.
4. Шмітт Е.-Е. «Надаю переваги темам-табу»: інтерв'ю з письменником. URL: <http://litakcent.com> 2013/04/08
5. Яременко Н.В. Сенсорні образи в художньо-літературній проекції повісті Е.-Е. Шмітта «Дитя Ноя». *Літератури світу: поетика, ментальність і духовність.* 2020. Вип. 14. С. 154–163.

Kovpik S. I. SPECIFICITY OF ARTISTIC INTERPRETATION OF MERCY IN THE NOVEL E.-E. SCHMITTA «OSKAR AND PINK LADY»

The article analytically comprehends the specifics of the artistic interpretation of the manifestation of mercy, its form. It was found that in the novel the author artistically presented the highest form of mercy – it is the ability of one person to share suffering with another person who is rejected to death. It was found that the artistic comprehension of mercy in the novel «Oscar and the Pink Lady» took place in three main aspects – active, intellectual and emotional.

It was observed that in the novel «Oscar and the Pink Lady» the active was Ms. Rose, who visited the hopeless sick boy Oscar with a great desire to support him, to be needed by him. She was able to take the most washing of such a short life of the boy. And thanks to her imagination and fantasy, Mrs. Ruzha made twelve days of Oscar emotionally inspired. It was these days that the boy was naturally pleased, felt pleased, rejoicing that he knew so much new and interesting. Mrs. Ruzh's stories about Ketchism distracted the child from terrible thoughts, helped him to accept death with dignity.

Note that E.-E. Schmitt artistically conceived the essence of mercy and showed how, through imagination and imagination, a person is able to make another person arose when medicine has proven powerless. The Empathy Mrs. Ruzh helped not only dignity, but also joyfully and interesting to live the last days of a dying child. The specificity of artistic interpretation of different forms of mercy in the novel «Oscar and Pink Ladies» was that the artist focused on important ways to manifest charity: attention to another person's state, willingness to give unobtrusive help, the ability to share moments of pain, sadness, sadness In the most difficult moments of her life, to create such conditions for another person so that she can feel at least for a moment happy.

The artist managed to embody all these forms of manifestation of mercy in the image of Mrs. Ruzh. The uniqueness of this woman, her unsurpassed humor and fantasy captured Oscar in the last days of his life. It was observed that in communication with Oscar, Ms. Ruzh showed tact, attentiveness to the thoughts and feelings of the child, restraint in the moments of sadness. It was such an active position that she gained the authority of the child.

Key words: *mercy, value, humanity, image, artist.*